

EMLÉKEZÉS LENDVAI ISTVÁNRA

A HITLERIZMUS UTOLSÓ MAGYAR ÍRÓ-ÁLDOZATA

Budapesten született 1888. július 5-én kiskereskedő családból, de már kora gyermekkorában Székesfehérvárra került, ott végezte középiskoláit, majd Kalocsán a tanítóképzőt. A püspöki városok atmoszférája itatta át ifjúi hevülő lelkiületét a katolikum szellemével. Költőnek indult, mégpedig tehetséges költőnek, s egész életén át a költészetet melengette szíve legmélyén, s nem az ő, hanem a költészet iránt olyannyira érzéketlen, rideg, üzleties korának a hibája, hogy az újságírás — akkoriban nagyon is ingoványos — területére sodródott. S minthogy nálunk — a mélyebben fekvő okokat ne kutassuk — mindig erősebb volt a politikai érdeklődés, mint a szépirodalmi, ezért jobban ivódott a köztudatba közírói szereplése, mintsem költői munkássága, s ez nagyon is károsan hatott vissza költészetének kritikai értékelésére. Nem tudták szétválasztani személyében a harcos közírót, a hétköznapi tollharcon felülemelkedő művésztől. Csak a fullánkját érzékelték, és nem a — mézét.

Pedig utolsó — 1943-ban megjelent — gyűjteményes kötetének már a címe is igen jellemző: *Az örök ünnep*. Igen, az újságírás hétköznapijaiban titokban mindig a költészet „örök ünnepére” áhítozott és készülődött, s nem egészen ő tehet róla, hogy életünkben általában számosabbak a szürke hétköznapiak, mint a pirosbetűs ünnepek. De talán nem tévedünk, ha állítjuk: nem utolsó sorban azért lett közíró, hogy harcos cikkekkel, a logika éles kardjával s a gúny maró mérgébe mártott nyilaival védelmezze — előbb csak sajnálatos módon annak vélt, de később már valóságos ellenségekkel szemben — azt az emelkedett, nemes, mélyen emberi és gyökeresen magyar világot, melyet költészete revelál.

Ez a szerény megemlékezés — szinte megkésett nekrológ — nem szolgálhat alkalmul Lendvai István költészetének behatóbb elemzésére. De annyit nem hallgathatunk el, hogy Lendvai a tízes évek elején a Nyugatnál kezdte költői pályáját, s nemcsak versei, hanem tárcái, könyvismertetései is szép számmal jelentek meg a magyar progressziónak immár klasszikussá vált folyóiratában, s „baloldali” kritikuskok — Kaczér Illés, Kürti Pál — méltatták elsőként *Fáklyafüst* címmel 1918-ban megjelent legelső verseskötetét. S ha később ei is távolodott a Nyugat körétől, az indulás jellegzetes stigmáit mindvégig magán viselte költészete. És — mint költő — nem csatlakozott az ellentáborhoz sem. A maga útját járta; nem lehetett beskatulyázni semmiféle irányba, iskolába, izmusba. Nem kapcsolódott be semmiféle „nemzedék”-be, irodalmi klikkbe, egymást világrengető tehetségekké csinadrattázó múzsafiak korlátolt felelősségű társaságaiba. Ilyen értelemben még csak katolikus költőnek sem nevezhetjük, az ő költészetének katolikuma távol állott holmi tömjénfüstös sekrestye-költészettől. A közírói túlsúlyon kívül ez a szomorúság, de önérzetes magánossága is gátolta költői érvényesülését.

Ez a tudatos magány legfőként három közegben oldódik fel: az Istenség, a Természet és a Magyarság háromságában. Mikor a természet szépségeit festi, pompázatos, színes, valóban festői a nyelvezete, de ez a nyelv egyszerre leegyszerűsödik, s ugyanakkor átforrósodik, mikor a hazáról, a magyarságról esik

szó. A magyarságon keresztül talál érintkezést az emberi közösséggel, a magyarságon szűrődik át mély humanizmusa, szociális felelősségérzete. A legünnepelesebb pillanatokban pedig az Istenségig emelkedik fel himnikus szárnyalással. Költői nyelve erőteljes, s amellett árnyalatos, forma-érzéke, forma-művészete biztos, kiforrott. Versművészettel ötvözött nyelvtudásának néhány remek műfordítást is köszönhetünk. Hadd említsük csak Schiller Stuart Máriaját, amelyben bravúrosan tükröződik a schilleri dráma nyelvezetének minden költői értéke: a kellemesen hullámzó jambusok, a kicsengő rímek, a drámai feszültséget maradéktalanul érzékeltető nyelvi erő váltakozva a lírai részek olvadákonny lágyságával.

A vers fegyelmen edződött stílus-kultúra jellemző a prózájára is. Még akkor is, amikor tartalmilag — átmenetileg — a prózaíró, közíró Lendvai méltatlanná vált a költőhöz. Mert, mint említettük fentebb, a húszas évek elején az újságírás ingoványos területére sodródott. Ezt az ingoványt akkoriban az antiszemitizmus és a „fajvédő gondolat” jelentette; és ne tagadjuk: úgy is mint publicista, úgy is mint fajvédő képviselő, Lendvai István is alaposan belesüppedt ebbe az ingoványba. A hírhedt és mindmáig emlékezetes *Pardon* rovatot az sem mentheti, hogy együtt szerkesztette — Kosztolányi Dezsővel. De lelkiületének alaprétége, az igaz kereszténységgel ötvözött humanista műveltség — Bajcsy-Zsilinszky Endréhez, Pethő Sándorhoz, Szekfű Gyulához, Szabó Dezsőhöz hasonlóan — átsegítette őt is ezeken a buktatókon: sikerült kilábolnia a kereszténytelen és nemzetietlen „keresztény-nemzeti” kurzus hínáros mocsarából. Későbbi fulmináns, szellemes, sodró erejű publicisztikai írásainak álneve — a *Nomád* — akár szimbólumnak is tekinthető: valóban „nomád” volt ő, vándor, aki egyre jobban elvándorolt, eltávolodott közírói pályája mélypontjától, minél inkább kitűnt — a németországi fejlemények során —, hogy a korábban követett téves út a magyarság katasztrófájába visz.

Ez a felismerés vezette őt ahhoz, hogy — áthatolva még az illuzórikus „legitimizmus” mese-erdejének sűrűjén is — Pethő Sándor antihitlerista Magyar Nemzetéhez csatlakozzék. Majd később, 1943 tavaszán, még „balrább” jutott el, a Mai Naphoz, amelyen túl a legális sajtófronton már csak a szervezett munkásság napilapja, a Népszava következett. És Lendvai — szóban és írásban — szívesen és öntudatosan vállalta ezt a szomszédságot. Ez persze egyértelmű azzal, hogy a hitlerista bértollnokok őt is kitüntették a „zsidóbérenc” díszítő jelzővel. De nemcsak becsületébe gázoltak, hanem „boxeres eszmevédők” súlyosan inzultáltak is.

Am mindez csak előjátéka volt a későbbi kálváriájának. Amikor Magyarország 1944. március 19-én hitlerista német megszállás alá került, orgánumait máról holnapra betiltották: őmaga bizalmasan értesült, hogy neve rajta van a Gestapo listáján. A *Harc* című antiszemita hetilap mindenesetre név szerint megnevezve felhívta rá a Gestapo figyelmét, mint aki a „népfrontos, baloldali, zsidótámogató” sajtó munkatársa volt. Családjával együtt menekülni volt kénytelen. Balatonszepezden húzták meg magukat s hónapokon át ott rejtőzködtek. Úgyiszlóván az utolsó percekben „bukott le”. 1945. január 19-én hurcolták el a nyilasok Tapolcára, onnan bilincsbe verve a legvadabb hófúvásban, nyitott teherautón Zalaegerszegre, s végül is a szombathelyi börtönbe zárták. A börtönépület közelében lakó Géfin Gyula kanonoknak még alkalma volt tüze-lövel, élelemmel támogatnia, s ő maga jobb érzésű börtönörök segítségével kicsempészhetett írásos üzeneteket családjának. „Istenbe vetettem minden bizodalمامat”... „Rendületlenül bizok Istenben és igazságtevésében” — olvassuk meghatottan a ceruzával írott kusza sorokat. Február 23-án kelt utolsó írása egy megrázó vers, a *Jégvirágok*:

Cellám egyetlen ablakára
 az éjjel jégvirág fagyott.
 Most, hogy rátűz a Nap sugára,
 cellám már nem oly elhagyott, —
 Isten keze remeklett rajta
 csodás mintájú gobelint,
 mely fényt vegyítve könnybe, jajba,
 engem szelíd beszéddel int:
 „Feküdj még oly szárnyadtörötten,
 torzítson rozsa és penész,

ember! ne csüggedj börtönödben,
 ott is a Mindenségbe nézz!
 Akármí sújt is zug-bolygódon,
 a Mindenségnek része vagy,
 fenséges és rejtélyes módon,
 mihez nem ér fel ember-agy.
 Igaz hazád a Végtelenség,
 s a Szép, a jó mindenütt veled,
 e jégvirágok is hirdessék,
 mint csillogó írásjelek!”

Ez a kufsteini hangulatú hattýúdal volt utolsó személyes életjele. Március közepén Orendy ezredesnek, a „számonkérőszék” hírhedt vérbírájának aláírásával rövid hivatalos értesítés érkezett a családhoz: „Március 15-én szabadon eresztettük...” Azóta pedig kinyomozhatatlanul nyoma veszett... De tudjuk jól, hogy mit jelentett a politikai foglyok „szabadon eresztése” a nyilasok gyakorlatában: kibocsátást a börtönajtón, hogy aztán mint szökevényt agyonlőjjék. Így minden valószínűség szerint huszonöt évvel ezelőtt éppen március 15-én, a magyar szabadság születésnapján halt mártírhalált Lendvai István, a magyar szabadságeszme szellemi hadseregének költői lelkesületű, bátor tollú, minden korábbi ráarakódástól megtisztult kereszténységű katonája.

TAKÁTS GYULA VERSEI

ÉLES TOLL

ez lenne az a perc amelyre
 kimondanád hogy ez megérté

hogy semmi több... csak ennyi a világ
 a néhány sor.....

hogy végre itt a vers!... az égre
 esküdnél tündérek szívére

..... s a többi már időbe mártva
 az éles toll szívtépő grafikája?

SZERVETLEN APRÓSÁGOK

Mégis kivágtuk a fákat
 a csavarttörzsű öreg mandulákat.
 A szél most már hiába keresi
 a sok sistergő élő oszlopot,
 hogy mintázza tovább, — szerzetesi
 makacs türelemmel —, dicsőségire!
 Nem látja többet senki se.
 Csupán bennünk... Mi ketten..
 Így élnek tovább a hegyben
 s csak addig, mennyit az időből kivág
 ritmusával az a bárd
 nekünk... A többit egy lencse
 rajza adja tovább,
 mint a ceruzát és a szívet
 a papír oly vékony lapja...
 Deszkák, műanyag és bádóg,
 az ilyen szervetlen apróságok
 szervezik tovább a világot...